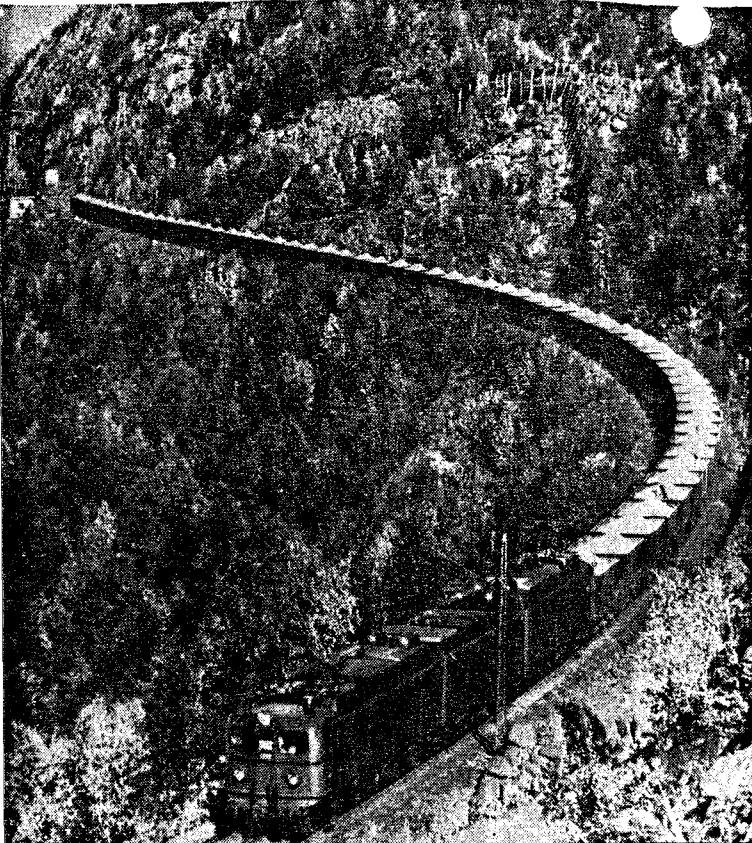

Malmeksporten fra Sverige via Narvik til Tyskland var en torn i øyet på engelskmen-
nene, som kunne tenkes å stanse den.

Narvik havn i april dagene 1940 — før tyskerne kom.

Hemmelig norsk-svensk møte

Av John Berg

Aftenposten Tirsdag 4. april 1989

3. og 4. april 1940 førte svenske og norske marineoffiserer hemmelige forhandlinger i Stockholm. Forhandlingene om et utstrakt sjømilitært samarbeide ved krise eller krig har til nå ikke vært kjent.

Svensk vilje til slike forhandlinger står i skarp kontrast til Sveriges tidligere avvisning av et forsvarssamarbeide med Norge. Svenskene mente at det norske forsvaret var for dårlig. Relativt store norske bestillinger av våpen kan være årsaken til at svenskene nå slo om.

Svenske sosialdemokrater hadde i flere år advart sine norske partifeller mot vettløs nedrustningspolitikk. Utenriksminister Christian Günther hadde foruroliget sin norske kollega Halvdan Koht med en tale, der han langt på vei anerkjente de krigførendes rett til å vurdere et lands nøytralitet etter dets egne til å avvise krenkelser. Noen særlig slik evne hadde Norge som kjent ikke. Et viktig svensk poeng kan ha vært at hvis Norge kom med i krigen, ville Sveriges militære situasjon bli dramatisk forverret. Det skal vi komme tilbake til.

Scenarier

Referatet fra forhandlingene skisserer realistiske scenarier for hva som kunne ramme de to land. Mest sannsynlig anså man krenkelser av landenes territorialfarvann, men krav om baser kunne ikke utelukkes, særlig ikke for Norges del. Mindre sannsynlig, men ikke utelukket, var en større invasjon. Press mot handel og sjøfart ble også vurdert. Kort sagt sammenfattat man de krenkelser som faktisk hadde funnet sted, og de trusler om større aksjoner som særlig under Finlands-krigen hadde svevet i bakgrunnen. For hvert scenario diskuterte man så mulige felles sjø-

Utenriksminister Halvdan Koht ble foruroliget av at den svenske utenriksminister i en tale anerkjente de krigførendes rett til å vurdere et lands nøytralitet etter dets egne til å avvise krenkelser.

militære tiltak. Som vi skal se, gikk man tildels svært langt.

Krenkelser

Man tenkte seg at britiske krenkelser av norsk territorialfarvann (for å stanse tysk transport av svensk jernmalm over Narvik) trolig ville finne sted så langt nord som mulig, iallfall vest og nord for Lindesnes. Tyske motiltak kunne komme syd for Stavanger og mest sannsynlig øst for Kristiansand. Etter svensk mønster burde man organisere et eskorte-system og opprette venteplasser mellom Stalandet og svenskegrensen. Ved alvorlige krenkelser kunne venteplasser også opprettes på den svenske vestkysten. For å kunne dirigere eskorte til disse stedene skulle norsk flyrekognosering være så langt utgående som mulig, mens svenske fly kunne overta rekognoseringen øst for linjen Lindesnes—Skagen, innbefattet norsk territorialfarvann, «vars yttergräns i så fall føljes av de svenska flyplanen». Man vurderte å avstå svenske kanoner til

norske hjelpefartøyer og til forsvar av venteplassene.

Krav om baser

Som en direkte konsekvens av disse planene, vurderte man også et operativt samarbeide og opprettelse av direkte samband mellom de to lands sjøstridskrefter. En alvorligere trusel var imidlertid krav om baser. Britene kunne kreve baser på strekningen Stavanger—Trondheim, og tyskerne på norsk sydkyst og den nordligste delen av Sveriges vestkyst. Ved slike krav om norsk område, måtte norske sjøstridskrefter konsentreres rundt de truede punkter, mens det svenske Väst kustens marindistrikt skulle vokte truede svenske farvann. Ved en britisk pågang kunne svenske marinefartøyer overføres fra Østersjøen til vestkysten, mens dette ikke ville være mulig hvis truselen kom fra Tyskland. Flyrekognosering skulle gjennomføres som ved krenkelser.

Så langt var det ennå flyrekognoseringen som representerte det virkelig reelle,

operative samarbeidet. Ved en invasjon så man imidlertid for seg tiltak av en helt annen karakter.

Invasjon

Et regulært britisk angrep kunne ha som mål å sikre baser for angrep mot Tyskland, og å stanse jernmaltransportene. Svenske sjøstridskrefter kunne medvirke til «kustskydd» og bevokning i Skagerrak, mens svenske ubåter kunne avgis til «verk-samhet» på Norges vestkyst. Baser og forhåndslagre kunne opprettes på norsk område. Svenske fly kunne settes inn først og fremst ved Narvik og Trondheim; og i en slik situasjon ville svenskene gjerne operere fra norske flyplasser.

Et tysk angrep for å sikre baser ville mest sannsynlig bli rettet mot norskekysten, mens en større tysk invasjon sannsynligvis ville være rettet mot Sverige, og i neste omgang mot den norske sydkyst. Heller ikke marineoffiserer kan se en knapp uke inn i fremtiden. Et tysk angrep for å sikre baser måtte hovedsakelig møtes av landenes egne sjøstridskrefter. Ved en større invasjon av Sverige kunne norske sjø- og luftstridskrefter delta i forsvaret av den nordlige delen av den svenske vestkyst, norske fly kunne avgis til direkte samvirke med svenske fly og stasjoneres i vestlige deler av Midt-Sverige. Norske jagerfly kunne stasjoneres i Syd-Sverige. Her gikk diskusjonen med andre ord langt ut over den sjømilitære ramme, rent bortsett fra at Norge ennå ikke hadde mere enn syv jagerfly.

Sovjetisk angrep

Et sovjetisk angrep ville trolig ha som mål å sikre nord-norske Atlanterhavshavner. Hovedtyngden av Sveriges flåte måtte isåfall operere i Østersjøen, men i begrenset utstrekning kunne sjøstridskrefter fra vestkysten delta i sikringen av Syd-Norges kyst. Også svenske luftstridskrefter ville måtte konsentrere seg om å sikre Østersjøen, men i den grad Norge kunne etablere flyplasser, ville svenske fly

kunne delta i forsvaret i nord.

Forhandlingene måtte fortsette snarest, heter det avslutningsvis. De ble som kjent overkjørt av begivenhetene, og vi vil aldri få vite hvordan Norges regjering ville ha stilt seg til virkelige realitetsforhandlinger om et militært samarbeide — for eksempel ved en tysk invasjon i Sverige... Da spørsmålet om et nordisk forsvarsforbund ble tatt opp igjen etter Finlands-krigen, var Koht temmelig kjølig, men 30. mars oversendte han iallfall tre spørsmål til Forsvarsdepartementet om hva Norge eventuelt ville kunne kreve av hjelp, forpliktet seg til å yde — og hva det ville koste.

Sveriges holdning

Hvis omslaget i norsk forsvarspolitikk hadde kommet tidligere, ville kanskje holdningen til Sveriges holdning til et forsvarssamarbeide med oss også ha kommet tidligere. Referatet fra marineforhandlingene 3. og 4. april 1940 kaster lys over hva vi da kunne ha oppnådd av sikkerhet mot de farer som truet. Men for sent er for sent. Derfor gir referatet også perspektiv til Sveriges holdning til oss i de to første årene etter 9. april. Til tross for utallige svenske advarsler hadde vi ikke bare nedkalt ulykken over våre egne hoder; vi hadde også dramatisk forverret Sveriges militære stilling. Svenskene sto nå med ryggen mot veggen og skyldte oss ingen ting. Allerede om eftermiddagen 9. april ga Sverige etter for de tre første tyske kravene. Telefon og telegraf ble stilt til disposisjon for de tyske brohodene i Norge, og man forpliktet seg til å la malmtransportene fortsette. Ironisk nok gikk det tredje kravet ut på at langs den svenske vestkysten mellom Svinesund og Karlskrona skulle svenske sjøstridskrefter ikke vise seg utenfor svensk territorialfarvann.

John Berg er freelance-journalist og forfatter med militære spørsmål som spesialområde.

103262